

Obrazovanje medicinskih sestara u Republici Hrvatskoj

Domitrović, Danijela Lana; Relić, Danko; Britvić, Antea; Ožvačić Adžić, Zlata; Jureša, Vesna; Cerovečki, Venija

Source / Izvornik: **Liječnički vjesnik, 2018, 140, 229 - 236**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.26800/LV-140-7-8-30>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:105:409645>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-08**

Repository / Repozitorij:

[Dr Med - University of Zagreb School of Medicine
Digital Repository](#)

OBRAZOVANJE MEDICINSKIH SESTARA U REPUBLICI HRVATSKOJ

NURSING EDUCATION IN CROATIA

DANIJELA LANA DOMITROVIĆ¹, DANKO RELIĆ^{2,3}, ANTEA BRITVIĆ²,
ZLATA OŽVAČIĆ ADŽIĆ^{4,5}, VESNA JUREŠA⁶, VENIJA CEROVEČKI^{4,5}

Deskriptori: Edukacija medicinskih sestara – organizacija, standardi, zakonodavstvo; Kompetencija; Kurikul; Edukacijski modeli; Hrvatska, Slovenija, Ujedinjeno Kraljevstvo

Sažetak. Europska unija (EU) definirala je procese i norme obrazovanja medicinskih sestara. Cilj je ovog rada opisati njihovo obrazovanje u Hrvatskoj i usporediti ga s obrazovanjem medicinskih sestara u Ujedinjenom Kraljevstvu (UK) kao kolijevci modernog sestrištva te Sloveniji kao tranzicijskoj zemlji. Kao izvor podataka upotrijebljeni su Direktiva 2005/36/EZ i Direktiva 2013/55/EU te zakoni, pravilnici i dokumenti navedenih zemalja koji su vezani uz obrazovanje medicinskih sestara. Medicinske sestre u Hrvatskoj obrazuju se u srednjoškolskome strukovnom obrazovanju te obrazovanju na visokoškolskoj razini. Obrazovanje medicinskih sestara u Sloveniji započinje nakon dvanaest godina općeg obrazovanja i održava se na razini stručnih studija. U UK obrazovanje se provodi na sveučilišnoj razini nakon dvanaest godina općeg obrazovanja, a mogućnost za ulazak u sestrištvo uključuje strukovne kvalifikacije na sličnoj akademskoj razini te tečajeve visokog obrazovanja. Iskustva u obrazovanju medicinskih sestara u UK i Sloveniji mogu biti korisna u procesu unapređenja obrazovanja medicinskih sestara u Hrvatskoj.

Descriptors: Education, nursing – legislation and jurisprudence, organization and administration, standards; Clinical competence; Curriculum; Models, educational; Croatia; Slovenia; United Kingdom

Summary. European Union (EU) has defined the process and norms of nursing education. The aim of this project is to describe the nursing education in Croatia and compare it with education of nurses in the United Kingdom (UK) as a cradle of modern nursing, and in Slovenia as a transition country. As a source of data we used Directive 2005/36/EC and Directive 2013/55/EU, and also laws, regulations and documents from the mentioned countries which are related to nursing education. Nursing education in Croatia is carried out through high school education and also at the university level. Slovenian education of medical nurses starts after twelve years of general education and it is carried out at the level of college education. In the UK education is being carried out at the college level after twelve years of general education, and the possibility of acceptance into nursing involves professional qualifications at a similar academic level and courses of higher education. Experience in nursing education in the UK and Slovenia can be useful in the improving of nursing education in Croatia.

Liječ Vjesn 2018;140:229–236

Države članice Europske unije (EU) pod utjecajem su različitih političkih, ekonomskih, socijalnih, kulturoloških i demografskih kretanja. Zemlje članice EU-a susreću se s vrlo složenim zdravstvenim problemima. Porast kroničnih bolesti i komorbiditeti, promjene stila života i sve starija populacija nalažu uvođenje složenih metoda i postupaka u održavanju zdravlja i liječenju. Da bi se zadovoljili svi zahtjevi i potrebe te izjednačila kvaliteta pružanja usluga, EU traži usklađivanje zakonodavstva i prakse svih zemalja članica s direktivama i uredbama EU-a. Najvažnije direktive za područje zdravstva, a time i za medicinske sestre jesu Direktive o priznavanju stručnih kvalifikacija Direktiva 2005/36/EZ i Direktiva 2013/55/EU. Moderno obrazovanje medicinskih sestara treba osigurati prihvaćanje visokog stupnja znanja i stručnosti, visokih moralnih vrijednosti, organizacijskih vještina, kritičkog i analitičkog promišljanja te znatnog stupnja motivacije i kreativnosti. Iz svega navedenog razvidno je da se medicinske sestre moraju obrazovati tako da zadovolje sve uvjete kako bi bile osposobljene postati članom multidisciplinarnog i multiprofesionalnoga zdravstvenog tima u kojem će ravnopravno donositi odluke, prema potrebi

preuzimati ulogu vođe tima i odgovornost za postizanje predviđenih ciljeva.

Kvalifikacijski okvir, razine kvalifikacije i kompetencije u sestrištvu

Prema definiciji Svjetske zdravstvene organizacije (SZO), sestrištvo podrazumijeva pružanje zdravstvene njege samostalno ili u timu svim dobnim skupinama, po-

¹Dom zdravlja Zagreb Zapad (Danijela Lana Domitrović, magistra sestrištva), ²Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Centar za planiranje zanimanja u biomedicini i zdravstvu (Danko Relić, dr. med.; Antea Britvić, magistra psihologije), ³Katedra za medicinsku statistiku, epidemiologiju i medicinsku informatiku, Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, ⁴ŠNZ „Andrija Štampar“, ⁵Katedra za obiteljsku medicinu, Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, ⁶ŠNZ „Andrija Štampar“ (doc. dr. sc. Zlata Ožvačić Adžić, dr. med.; doc. dr. sc. Venija Cerovečki, dr. med.), ⁵Dom zdravlja Zagreb Centar, ⁶Sveučilišni diplomski studij sestrištva, Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu (prof. dr. sc. Vesna Jureša, dr. med.)

Adresa za dopisivanje: Danijela Lana Domitrović, Dom zdravlja Zagreb Zapad, Prilaz baruna Filipovića 11, 10000 Zagreb; e-mail: danijela.lana.domitrovic@gmail.com

Prilježeno 27. studenoga 2017., prihvaćeno 30. travnja 2018.

jedincu, obitelji i zajednici, bolesnima ili zdravima u svim okolnostima.¹ Definicija zdravstvene njege, prema Međunarodnom savjetu medicinskih sestara (engl. *Internatio-*

Tablica 1. Pridruživanje kvalifikacija razinama Hrvatskoga kvalifikacijskog okvira

Table 1. Applying qualifications to the levels of the Croatian Qualifications Framework

Razina 1 / Level 1	osnovno obrazovanje / primary education
Razina 2 / Level 2	strukovno obrazovanje / vocational training
Razina 3 / Level 3	jednogodišnje i dvogodišnje srednjoškolsko strukovno obrazovanje / one-year and two-year secondary school vocational education
Razina 4.1 / Level 4.1	trogodišnje strukovno obrazovanje / three-year vocational education
Razina 4.2 / Level 4.2	gimnazijsko srednjoškolsko obrazovanje; četverogodišnje i petogodišnje srednjoškolsko strukovno obrazovanje / general secondary education; four-year and five-year vocational secondary education
Razina 5 / Level 5	stručni studiji čijim se završetkom stječe manje od 180 ECTS-bodova, strukovna specijalistička usavršavanja i osposobljavanja; programi za majstore uz najmanje dvije godine vrednovanoga radnog iskustva / professional higher education studies with less than 180 ECTS credits acquired; vocational post-secondary development and training; programmes for master craftsman with at least two years of assessed work experience
Razina 6 / Level 6	sveučilišni preddiplomski studiji; stručni preddiplomski studiji / undergraduate university studies; undergraduate professional studies
Razina 7 / Level 7	sveučilišni diplomski studij; specijalistički diplomski stručni studij; poslijediplomski specijalistički studij / graduate university studies; specialist graduate professional studies; post-Master specialist university studies
Razina 8.1 / Level 8.1	poslijediplomski znanstveni magistarski studij / postgraduate research Master of science studies
Razina 8.2 / Level 8.2	poslijediplomski sveučilišni (doktorski) studij; obrana doktorske disertacije izvan studija / postgraduate university (doctoral) studies; defence of a doctoral thesis not involving taught study programme

Tablica 2. Program izobrazbe medicinskih sestara opće njege/medicinskih tehničara opće njege prema Direktivi 2005/36/EZ
Table 2. Training program for nurses for general health care under Directive 2005/36/EC

Teorijska izobrazba / Theoretical training		
Zdravstvena skrb / Health care	Osnovni predmeti / Basic courses	Društveni predmeti / Sociological courses
Priroda i etika struke / Philosophy and ethics of nursing	Anatomija i fiziologija / Anatomy and physiology	Sociologija / Sociology
Opća načela zdravstva i njege / Principles of health and nursing	Patologija / Pathology	Psihologija / Psychology
Načela njege u odnosu prema: / Principles of nursing care in relation to:	Bakteriologija, virologija i parazitologija / Bacteriology, virology and parasitology	Načela administracije / Principles of administration
općoj i specijalističkoj medicini / general and specialist medicine,	Biofizika, biokemija i radiologija / Biophysics, biochemistry and radiology	Načela poučavanja / Principles of teaching
općoj i specijalističkoj kirurgiji / general and specialist surgery,	Dijetetika / Dietetics	Socijalno i zdravstveno zakonodavstvo / Social and healthcare legislation
skrbi za djecu i pedijatriji / child and paediatric care,	Higijena / Hygiene	Pravni aspekti skrbi / Legal aspects of health care
skrbi za roditelje / parental care,	Preventivna medicina / Preventive medicine	
mentalnom zdravlju i psihijatriji / mental health and psychiatric illness,	Zdravstvena izobrazba / Health education	
skrbi za starije i gerijatriji / care for the elderly and geriatrics	Farmakologija / Pharmacology	
Klinička izobrazba / Clinical training		
Zdravstvena njega u odnosu prema / Nursing care in relation to:		
općoj i specijalističkoj medicini / general and specialist medicine,		
općoj i specijalističkoj kirurgiji / general and specialist surgery,		
skrbi za djecu i pedijatriji / child and paediatric care,		
skrbi za roditelje / parental care,		
mentalnom zdravlju i psihijatriji / mental health and psychiatric illness,		
skrbi za starije i gerijatriji / care for the elderly and geriatrics,		
kućnoj njezi / home care		

nal Council of Nurses – ICN), glasi: „Zdravstvena njega obuhvaća samostalno i suradničko zbrinjavanje pojedinaca svih dobi, obitelji, skupina i zajednice; zdravih i bolesnih, u svim okruženjima. Zdravstvena njega uključuje unapređenje zdravlja, prevenciju bolesti i zbrinjavanje bolesnih, onesposobljenih i umirućih”.² Zakon o sestrištvu Republike Hrvatske (ZOS) djelatnost medicinske sestre definira kao aktivnost koja obuhvaća sve postupke, znanja i vještine zdravstvene njege.³ Pri provođenju svoje djelatnosti medicinska je sestra dužna primjenjivati najbolje stručno znanje, poštujući načela prava pacijenata, etička i stručna načela koja su u funkciji zaštite zdravlja stanovništva i svakog pacijenta osobno.³ Prema izmjenama i dopunama ZOS-a, zdravstvena/sestrinska njega jest javna djelatnost te podliježe kontroli zadovoljenja standarda obrazovanja i standarda kvalitete.^{4,5}

Hrvatski kvalifikacijski okvir (HKO) kompetencije označava kao skup znanja i vještina te pripadajuću samostalnost i odgovornost.^{6,7} On je instrument uspostave kvalifikacija stečenih u Republici Hrvatskoj, kojim se daju osnove za jasnoću, pristupanje, prohodnost, stjecanje i kvalitetu tih kvalifikacija.⁷

HKO je uspostavio osam razina skupova ishoda učenja. One su minimalni uvjeti za smještanje tih skupova na pripadajuće razine HKO-a, s time da više razine ishoda učenja uključuju niže razine u odgovarajućem profilu.⁸

Kompetencije medicinske sestre obuhvaćaju znanja i vještine te spoznaje i postupke planiranja, organiziranja, provođenja i procjene kvalitete provedene zdravstvene/sestrinske njege; one jasno određuju razinu prava, dužnosti i odgovornosti medicinskih sestara u njihovu području rada sukladno razinama obrazovanja.^{9,10}

Direktive o priznavanju stručnih kvalifikacija

Direktivom se uspostavlja sustav priznanja stručnih kvalifikacija u Europskoj uniji koji se, pod određenim uvjetima, proširuje i na druge zemlje Europskoga gospodarskog prostora (EGP) i Švicarsku.

Tablica 3. Usporedba zahtjeva Direktiva 2005/36/EZ i 2013/55/EU
Table 3. Comparison of the requirements of Directives 2005/36/EC and 2013/55/EU

Direktiva 2005/36/EZ / Directive 2005/36/EC	Direktiva 2013/55/EU / Directive 2013/55/EU
– nakon temeljnog obrazovanja: / upon completion of general education:	– nakon temeljnog obrazovanja: / upon completion of general education:
• minimalno 10 godina / minimum of 10 years	• minimalno 12 godina / minimum of 12 years
– najmanje tri godine studija ili 4600 sati teorijske i kliničke izobrazbe / at least three years of study or 4 600 hours of theoretical and clinical training	– najmanje tri godine studija ili 4600 sati teorijske i kliničke izobrazbe / at least three years of study or 4 600 hours of theoretical and clinical training
– najmanje 1/3 teoretskog osposobljavanja / duration of the theoretical training representing at least 1/3 of the duration of the training	– najmanje 1/3 teoretskog osposobljavanja / duration of the theoretical training representing at least 1/3 of the duration of the training
– najmanje 1/2 kliničkog osposobljavanja / duration of the clinical training representing at least 1/2 of the duration of the training	– najmanje 1/2 kliničkog osposobljavanja / duration of the clinical training representing at least 1/2 of the duration of the training
	– (EPC) europska strukovna iskaznica / (EPC) European Professional Card

U postupku pristupanja EU-u Republika Hrvatska morala je uskladiti svoje zakonodavstvo i praksu s direktivama i uredbama EU-a i na području zdravstva. Najvažnija direktiva za područje zdravstva i za medicinske sestre na razini EU-a jest Direktiva 2005/36/EZ Europskog parlamenta i Vijeća o priznavanju stručnih kvalifikacija od 7. rujna 2005. te Direktiva 2013/55/EU Europskog parlamenta o izmjeni Direktive 2005/36/EZ o priznavanju stručnih kvalifikacija od 20. studenoga 2013.^{11,12} Cilj Direktive o priznavanju stručnih kvalifikacija (2005/36/EZ) bio je objasniti, pojednostaviti i modernizirati postojeće direktive te sjediniti odredbe o reguliranim profesijama liječnika, stomatologa, medicinskih sestara, veterinaru, primalja i farmaceuta jednim zakonodavnim tekstom. Direktiva navodi način na koji bi države članice domaćini trebale priznati stručne kvalifikacije stečene u drugoj matičnoj državi članici. Priznavanje se usmjerava na razinu stručne kvalifikacije, osposobljavanja i stručnog iskustva i opće i specijalističke prirode. Direktiva 2005/36/EZ Europskog parlamenta i Vijeća o priznavanju stručnih kvalifikacija propisuje minimalne standarde za naziv, odnosno kvalifikaciju medicinske sestre opće njege/medicinskog tehničara opće njege radi ukidanja zapreka slobode kretanja osoba i usluga između država članica, kako bi Europska unija postala najkonkurentnije i najdinamičnije gospodarstvo.¹² Prema toj direktivi, program izobrazbe medicinske sestre opće njege/medicinskog tehničara opće njege uključuje teorijsku i kliničku izobrazbu i prikazan je na tablici 2.

Direktiva 2013/55/EU izmjena je Direktive 2005/36/EZ te je još preciznija u svojim zahtjevima vezanim za priznavanje stručnih kvalifikacija, a radi racionalizacije, pojednostavnjenja i poboljšanja propisa za priznavanje stručnih kvalifikacija, što se odnosi na zanimanja u zdravstvu koja utječu na javno zdravlje ili sigurnost pacijenata. Iz Direktive 2013/55/EU vidi se potreba za kontinuiranim profesionalnim razvojem koji pridonosi sigurnoj i učinko-

vitoj praksi. Vještine i kompetencije moraju biti prepoznatljivije i usklađene u svim državama članicama EU-a.¹³ Usporedba zahtjeva Direktiva 2005/36/EZ i 2013/55/EU prikazana je na tablici 3.

Cilj je ovog rada opisati obrazovanje medicinskih sestara u Republici Hrvatskoj i usporediti ga s obrazovanjem medicinskih sestara u Ujedinjenom Kraljevstvu (UK) kao kolijevci modernog sestinstva te Sloveniji kao tranzicijskoj zemlji.

Postupak

Postupak usporedbe obrazovanja medicinskih sestara u Republici Hrvatskoj sa standardima Europske unije učinjen je usporedbom propisa Direktive 2005/36/EZ i Direktive 2013/55/EU te zakona, pravilnika i dokumenata navedenih zemalja koji su vezani uz obrazovanje, kvalifikacije i kompetencije medicinskih sestara.

Obrazovanja medicinskih sestara u Republici Hrvatskoj

Obrazovanje medicinskih sestara u Republici Hrvatskoj sastoji se od temeljne izobrazbe tijekom petogodišnjega srednjoškolskog strukovnog obrazovanja (razina HKO-a 4.2) i visoke izobrazbe koja uključuje sveučilišni preddiplomski studij ili stručni preddiplomski studij (razina HKO-a 6) te sveučilišni diplomski studij ili specijalistički diplomski stručni studij (razina HKO-a 7).¹⁴ Razina sveučilišnoga diplomskog studija sestinstva omogućila je medicinskim sestrama u Hrvatskoj daljnju vertikalnu izobrazbu na razini doktorskih studija. Preddiplomski i diplomski studiji sestinstva važan su dio nastavnih aktivnosti na veleučilištima i sveučilištima u RH. Tako je stvorena obrazovna vertikala od temeljnog stupnja obrazovanja do poslijediplomskoga. Kompetencije medicinskih sestara regulirane su Zakonom o sestinstvu (ZOS). U ZOS-u se navode kompetencije za medicinske sestre s temeljnom naobrazbom, medicinske sestre prvostupnice te medicinske sestre magistre sestinstva. Medicinskim sestrama sa završenom specijalističkom izobrazbom te poslijediplomskim sveučilišnim studijem kompetencije su određene popisom izlaznih kompetencija/ishoda učenja sukladno propisima o specijalističkom usavršavanju medicinskih sestara, odnosno propisima o visokim učilištima, koje se nadovezuju na temeljne sestrijske kompetencije.

Obrazovanje medicinskih sestara opće njege / medicinskih tehničara opće njege – petogodišnje srednjoškolsko strukovno obrazovanje

Srednjoškolsko obrazovanje medicinskih sestara opće njege/medicinskih tehničara opće njege u Hrvatskoj traje pet godina, a počinje nakon završenog osnovnog obrazovanja koje traje osam godina. Srednjoškolsko obrazovanje medicinskih sestara opće njege/medicinskih tehničara opće njege jedino je srednjoškolsko obrazovanje u Hrvatskoj čije je trajanje pet godina, po principu 2 + 3 (dvije godine općeg obrazovanja i tri godine strukovnog obrazovanja). Nakon druge godine školovanja učenicima se izdaje Potvrda (Uvjerenje) o završenome dvogodišnjem općeobrazovnom programu za stjecanje zdravstvene kvalifikacije, što je javna isprava kojom se dokazuju stečeni uvjeti za nastavak obrazovanja. U tri godine strukovnog

Tablica 4. Obrazovanje medicinskih sestara i kompetencije u RH
 Table 4. Education of Nurses and Competences in the Republic of Croatia

Naziv / Title Obrazovanje / Education	Medicinska sestra/tehničar / General care nurse	Medicinska sestra opće njege/medicinski tehničar opće njege (od šk. god. 2010./2011.) / General care nurse (from year 2010/2011)	Medicinska sestra prvostupnica sestrištva / Bachelor of nursing	Medicinska sestra magistra sestrištva (sveučilišna razina) / Advanced nurse practitioner (university level)	Diplomirana medicinska sestra (stručni specijalist) / Advanced nurse practitioner (professional specialist)
Opće obrazovanje / General education	8 godina / 8 years	8 godina 2 godine u sklopu srednje strukovne škole za med. sestre od šk. god. 2010./2011. / 8 years + 2 years incorporated in vocational secondary school for nurses, from year 2010/2011	8 godina ili dodatne 2 godine pri pohađanju srednje strukovne škole za medicinske sestre / 8 years or 8 + additional 2 years in case of vocational secondary school for nurses (from year 2010/2011)	8 godina ili 8 + 2 (od šk. god. 2010./2011.) / 8 years or 8 + 2 years (from year 2010/2011)	8 godina ili 8 + 2 (od šk. god. 2010./2011.) / 8 years or 8 + 2 years (from year 2010/2011)
Srednje obrazovanje / Secondary education	4 godine srednje škole za medicinske sestre / 4 years of secondary school for nurses	3 godine srednje strukovne škole za medicinske sestre (ukupno 5 godina srednjeg obrazovanja) / 3 years of vocational secondary school for nurses (total of five years of secondary education)	4 godine srednje škole ili 3 godine srednje strukovne škole za medicinske sestre nakon završenih 10 godina općeg obrazovanja (nema općih predmeta) uz polaganje državne mature / 4 years of secondary school or 3 years of vocational secondary school for nurses upon completion of 10 years of general education (without general courses) and passing the State Matura	4 godine srednje škole ili 3 godine srednje strukovne škole za medicinske sestre nakon završenih 10 godina općeg obrazovanja (nema općih predmeta) uz polaganje državne mature / 4 years of secondary school or 3 years of vocational secondary school for nurses, upon completion of 10 years of general education (without general courses) and passing the State Matura	4 godine srednje škole ili 3 godine srednje strukovne škole za medicinske sestre nakon završenih 10 godina općeg obrazovanja (nema općih predmeta) uz polaganje državne mature / 4 years of secondary school or 3 years of vocational secondary school for nurses, upon completion of 10 years of general education (without general courses) and passing the State Matura
Visoka izobrazba (preddiplomski stručni/sveučilišni studij) / High education (undergraduate professional/ university study)			3 godine preddiplomskog studija / 3 years of undergraduate study	3 godine preddiplomskog studija / 3 years of undergraduate study	3 godine preddiplomskog studija / 3 years of undergraduate study
Visoka izobrazba (stručni specijalistički studij/sveučilišni diplomski studij) / High education (specialist graduate professional study / graduate university study)				2 godine sveučilišne razine (prethodno polaganje razlikovnih ispita) / 2 years of graduate university study (upon passing differential exams)	2 godine stručnoga specijalističkog studija / 2 years of specialist graduate professional study
Pripravnički staž / Internship	1 godina / 1 year	Nema obvezu pohađanja i polaganja pripravničkog staža / No internship required	1 godina za sve koji su upisali studij do 2013. / 1 year for all students enrolled in the study by the year 2013	Ne nalazi se u Pravilniku o obavljanju pripravničkog staža / Not present in the internship regulations	1 godina za sve koji su upisali studij do 2013. / 1 year for all students enrolled in the study by the year 2013
Kompetencije / Competences	Ovlaštena za samostalno provođenje planiranih postupaka zdravstvene njege / Authorised to autonomously perform planned nursing care	Kompetencije istovjetne prvostupnicama, ovlasti prema ZOS-u istovjetne medicinskoj sestri/tehničaru. Nedovoljan broj sati općih predmeta za daljnju izobrazbu / Competences equal to Bachelor of nursing, authorities equal to General care nurse according to the Nursing Act. Insufficient teaching hours regarding general courses for further education	Ovlaštena za planiranje, organiziranje, nadziranje i evaluaciju zdravstvene njege / Authorised to plan, organize, supervise and evaluate nursing care	Ovlaštena za edukaciju svih razina, provodi znanstveni rad, organizira i upravlja osobljem, upravlja sustavom kvalitete / Authorised to teach at all levels, perform research, organize and manage staff, quality improvement	Ovlasti određene popisom izlaznih kompetencija/ishodima učenja / Authorities defined by assessed competences / learning outcomes

obrazovanja uključeno je 4600 sati nastave i vježba. Obrazovanje medicinskih sestara opće njege/medicinskih tehničara opće njege završava izradbom i obranom završnog rada u organizaciji i provedbi škole. Nakon završenoga strukovnog obrazovanja stječe se naziv medicinska sestra opće njege/medicinski tehničar opće njege s direktnim upisom u Registar medicinskih sestara Hrvatske komore medicinskih sestara (HKMS). Zatim se medicinske sestre mogu upisati na višu razinu izobrazbe koja uključuje sveučilišni ili stručni preddiplomski studij sestrinstva te nastavno-sveučilišni diplomski studij ili specijalistički diplomski stručni studij. Upis na višu razinu izobrazbe moguć je pod uvjetom polaganja državne mature, no sveučilišta i veleučilišta u Republici Hrvatskoj omogućuju upis i izvanrednih studenata sestrinstva i prema uspjehu srednjoškolskog obrazovanja za medicinsku sestru. Time se omogućuje upis na višu razinu izobrazbe i pristupnicima koji su završili četverogodišnje ili petogodišnje obrazovanje za medicinsku sestru. Cilj ovog modela obrazovanja s kojim se započelo od školske godine 2010./2011. bio je izjednačavanje sa zahtjevima EU-a i poštovanje Direktive 2005/36/EZ o priznavanju profesionalnih kvalifikacija s obzirom na minimalno potreban broj sati teorijske nastave i vježba pri obrazovanju medicinskih sestara.

Obrazovanje medicinskih sestara na razini sveučilišnih preddiplomskih i stručnih preddiplomskih studija

Obrazovanje medicinskih sestara na razini sveučilišnih i stručnih preddiplomskih studija počinje nakon završenog programa četverogodišnje srednje škole ili petogodišnje škole za medicinske sestre temeljem uspjeha tijekom srednjoškolskog obrazovanja za medicinsku sestru ili uz položenu državnu maturu. Nakon ove razine izobrazba se može nastaviti na specijalističkome diplomskom stručnom studiju ili na sveučilišnome diplomskom studiju. Pripisnici koji su završili stručni preddiplomski studij, a žele nastaviti svoje školovanje na sveučilišnoj razini dužni su polagati razlikovne module prema programu studija.

Obrazovanje medicinskih sestara na razini sveučilišnih diplomskih studija i specijalističkih diplomskih stručnih studija

Specijalistički diplomski stručni studij traje dvije godine, a njegovim se završetkom stječu 120 ECTS-bodova i naziv diplomirana medicinska sestra/tehničar specijalist (navodi se specijalizacija). Sveučilišni diplomski studij

sestrinstva traje dvije godine i njegovim se završetkom stječe 120 ECTS-bodova. Ukupan broj ECTS-bodova koji se stječu završetkom preddiplomskog i diplomskog studija iznosi najmanje 300. Završetkom preddiplomskog i diplomskoga sveučilišnog studija stječe se akademski naziv magistar/ra sestrinstva.

Poslijediplomska izobrazba

Nakon završenoga diplomskog sveučilišnog studija postoji mogućnost daljnjeg obrazovanja na srodnim studijima. Poslijediplomski sveučilišni studij traje redovito tri godine. Njegovim se završetkom stječe akademski naziv doktora znanosti. Sveučilišta mogu organizirati poslijediplomske specijalističke studije koji traju jednu do dvije godine i kojima se stječe akademski naziv sveučilišni specijalist, odnosno sveučilišna specijalistica uz naznaku struke ili dijela struke sukladno nazivu studijskog programa.

Obrazovanja medicinskih sestara u Republici Sloveniji

Obrazovanje medicinskih sestara u Republici Sloveniji sukladno je Direktivama 2005/36/EZ i 2013/55/EU Europskog parlamenta.¹⁵ Ono započinje nakon završenih 12 godina općeg obrazovanja i traje 4600 sati, a cjelokupno obrazovanje provodi se na razini stručnih studija. Osim obrazovanja za medicinske sestre, postoji i srednje strukovno obrazovanje za tehničare/tehničarke zdravstvene njege, što je ekvivalent *Healthcare Assistants* (HCAs) u EU-u. Ova razina izobrazbe u sestrinstvu u Sloveniji ne razumijeva upis u Registar medicinskih sestara. Tehničar/ka zdravstvene njege osposobljen/a je za stručni rad u okviru zdravstvene njege zdravih i bolesnih osoba svake životne dobi.

Registrirana medicinska sestra /prvostupnica sestrinstva

Obrazovanje medicinskih sestara na razini preddiplomskih studija u Sloveniji počinje nakon završenog programa četverogodišnje srednje škole, odnosno dvanaest godina općeg obrazovanja. Obrazovanje traje tri godine ili 4600 sati i njime se stječe 180 ECTS-bodova. Medicinska sestra sa završenim preddiplomskim studijem upisuje se u Registar medicinskih sestara. Naziv koji dobiva jest diplomirana medicinska sestra (slov. *diplomirana medicinska sestra*; engl. *Registered Nurse*).

Tablica 5. Obrazovanje medicinskih sestara i kompetencije u Sloveniji
Table 5. Education of Nurses and Competences in Slovenia

	Tehničar/ka zdravstvene njege (srednjoškolska razina) / Healthcare assistant (secondary education)	Diplomirana medicinska sestra (preddiplomska razina) / Registered nurse (undergraduate level)	Magistra sestrinstva (sveučilišna razina) / Advanced nurse (university level)
Broj godina školovanja / Years of education	9 općeg obrazovanja + 4 srednjeg obrazovanja / 9 years of primary education + 4 years of secondary education	9 općeg obrazovanja + 4 srednjeg obrazovanja + 3 preddiplomskog studija / 9 years of primary education + 4 years of secondary education + 3 years of undergraduate study	
Kompetencije / Competences	Osposobljen/a je za stručni rad u okviru zdravstvene njege zdravih i bolesnih osoba svake životne dobi / Qualified for professional work related to nursing care for healthy and ill individuals of all ages	Samostalne su i odgovorne u procesu zdravstvene njege / Autonomous and responsible for the nursing care process	U procesu razvoja prema nacionalnoj strategiji. / In the process of development, according to National Strategy of Nursing Predviđeno 10 vrsta specijalizacije. / 10 types of specialization planned Težina: 60 ECTS-bodova / 60 ECTS points

Visoka razina obrazovanja medicinske sestre

Visoka razina obrazovanja medicinskih sestara u Sloveniji uključuje završetak diplomskog studija te stjecanje 180 ECTS-bodova i naziva magistar/magistrica zdravstvene njege (slov. *magister/magistrica zdravstvene nege*; engl. *Advanced Nurse*). Završetak ove razine izobrazbe pruža i mogućnost upisa na poslijediplomski studij zdravstvene njege koji traje dvije godine i vrednuje se sa 120 ECTS-bodova.

Medicinska sestra specijalist

U Sloveniji još ne postoje medicinske sestre specijalisti, no u procesu je razvoja 10 vrsta specijalizacija sukladno nacionalnoj strategiji za razvoj zdravstvene njege. Cilj je razviti specijalizacije nakon završena diplomskog studija (180 ECTS-bodova, razina prvostupnika); težina studija iznosila bi 60 ECTS-bodova od kojih minimalno 50% u kliničkom području. Predlažu se specijalizacije iz onkologije, gerontologije, sestrinstva u zajednici, pedijatrije, hitnih stanja te ostale.

Obrazovanja medicinskih sestara Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Sjeverne Irske (UK)

Sestrinstvo u UK ima dugu povijest. Sadašnji model zdravstvene njege začela je Florence Nightingale koja je pokrenula formalni oblik školovanja za medicinske sestre još 1860. godine. Sve medicinske sestre moraju biti upisane

u Registar Komore medicinskih sestara i primalja (*Nursing & Midwifery Council – NMC*) koji je podijeljen u tri glavna dijela te nekoliko poddijelova i kvalifikacija.¹⁶ Tri osnovna dijela Registra uključuju medicinske sestre, primalje i sestre specijalizirane za javno zdravstvo i zajednicu (engl. *Specialist Community Public Health Nurses – SCPHNs*).

Registrirana medicinska sestra (engl. Registered Nurse)

U UK obrazovanje se provodi na sveučilišnoj razini nakon 12 godina općeg obrazovanja. Uvjeti se razlikuju prema institucijama visokog obrazovanja. Druge mogućnosti za ulazak u sestrinstvo uključuju strukovne kvalifikacije na sličnoj akademskoj razini i „pristupne” tečajeve visokog obrazovanja za odrasle sudionike. Programi Visokog učilišta dužni su imati standarde za potrebe obrazovanja i smjernice koje je odredila Komora. Minimalno trajanje programa jest 4600 sati tijekom tri godine. Svi redoviti studenti moraju ga završiti u roku od pet godina, a oni koji studiraju izvanredno u roku od sedam godina. Programi variraju ovisno o području koje student želi usavršiti. Trajanje je programa jednako, ali se nastavni plan i program razlikuju, poglavito na 2. i 3. godini gdje je žarište učenja usmjereno na zdravstvenu njegu. Ovakav oblik obrazovanja na razini je prvostupnika/ca. NMC kao profesionalni regulator utemeljio je standarde mjerodavnosti za svako od područja sestrinstva (zdravstvena njega odraslih, zdravstvena njega djece, zdravstvena njega osoba s posebnim potrebama i mentalno zdravlje).

Tablica 6. Obrazovanje medicinskih sestara i kompetencije u Ujedinjenom Kraljevstvu
Table 6. Education of Nurses and Competences in the United Kingdom

	Neregistrirano osoblje: / Non-registered staff: Niža razina – Asistent u zdravstvenoj njezi / Health care Assistant Viša razina – Asistent u praksi / Assistant Practitioners (AP)	Registrirana medicinska sestra / Registered Nurse (RN)	Visoka razina obrazovanja medicinskih sestara / Advanced Nurse Practitioner (ANP)	Advanced Nurse Practitioners – Nurse Prescribers.
Broj godina obrazovanja /način obrazovanja / Years of education /forms of education	Otvorena učilišta ili sveučilišta na razini tečajeva – ovisi o vrsti i programu nakon završenog općeg obrazovanja / Education courses at open university or university – depending on the type and program, upon completion of general education	(12 općeg obrazovanja + 3 godine sveučilišnog obrazovanja). Različiti oblici obrazovanja i ulaska u obrazovanje / (12 years of general education + 3 years of university education) Different types of education and entry-level requirements	Obrazovanje na razini magistra ili ekvivalent radnog iskustva / Master's level education or equivalent experience	Minimalno akademska razina uz dodatnu edukaciju / Minimum academic level with additional education.
Kompetencije / Competences	Provodi niz postupaka vezanih uz izravnu brigu za pacijente – bolnički sustav. Minimum za ulazak u obrazovanje za medicinske sestre / Performing variety of processes related to basic nursing care – hospital setting. Minimum requirement to enter registered nurse education.	NMC je utemeljio standarde mjerodavnosti za svako područje sestrinstva: • zdravstvena njega odraslih • zdravstvena njega djece • zdravstvena njega osoba s posebnim potrebama • mentalno zdravlje / NMC has produced standards of competence under each of the four fields of nursing: • adult care; • children's care; • learning disability; • mental health.	Mjerodavnosti variraju u svakoj od četiri zemlje UK. Četiri glavne kategorije: klinika – direktna zdravstvena njega; vođenje, upravljanje i menadžment; poboljšanje kvalitete i razvoj zdravstvene njege; ulaganje u osobni profesionalni razvoj i razvoj drugih medicinskih sestara / Competences vary across the four UK countries. Four main themes: clinical / direct care practice; leadership and collaborative practice; improving quality and developing practice; developing self and other.	– Medicinska sestra u zajednici koja propisuje određene lijekove i medicinska pomagala; – Medicinske sestre više razine koje su educirane za dijagnosticiranje i propisivanje lijekova; – Nakon što je liječnik inicirao dijagnozu / / – Community Practitioner Nurse Prescriber who can prescribe the majority of dressings and appliances and a limited range of prescription-only medicines; – Nurse Independent/ Supplementary Prescribers trained to make a diagnosis and prescribe the appropriate treatment; – After a doctor has made an initial diagnosis.

Medicinska sestra specijalist (engl. Specialist Nurse)

Postoje mnoge vrste specijaliziranih medicinskih sestara u Velikoj Britaniji. Specijalistički programi mogu biti na razini specijalizacija ili na sveučilišnome diplomskom stupnju, a provode se nakon što je sestra registrirana u NMC-u. Specijalizacije možemo podijeliti u dvije osnovne grupe: medicinska sestra specijalist javnog zdravlja i medicinska sestra specijalist praktičar. Naziv medicinska sestra specijalist javnog zdravlja odnosi se na medicinske sestre ili primalje koje rade u javnim zdravstvenim ustanovama. Medicinska sestra specijalist praktičar radi u bolnicama, ordinacijama opće prakse, ali i u ustanovama koje se bave mentalnim zdravljem te zaštitom zdravlja djece i mladeži. Uvjet za specijalizaciju jest završeno prvostupništvo, odnosno prva razina registracije u NMC-u. Edukacija traje godinu dana u punome radnom vremenu, sastoji se od 50% praktične nastave i 50% teoretskog dijela, a usmjerena je na kliničku zdravstvenu njegu te vođenje i upravljanje u kliničkoj zdravstvenoj njezi. Sve veći broj uskih kliničkih specijalizacija dovodi do nejasnoće i nedosljednosti vezanih uz točno definirane kompetencije. Ovakav monovalentan i usko specijaliziran oblik rada ometa neke sestre u pružanju cjelovite zdravstvene njege.

Visoka razina obrazovanja medicinskih sestara (engl. Advanced Nurse Practitioner)

Uvjet upisa jesu prva razina prvog stupnja registracije u NMC-u i radno iskustvo. U Ujedinjenom Kraljevstvu dogovoreno je da sve medicinske sestre koje rade na najvišoj razini trebaju steći obrazovanje na razini magistra ili ekvivalent radnog iskustva. U UK postoje medicinske sestre koje propisuju lijekove i kontroliraju njihovu upotrebu (engl. *Advanced Nurse Practitioner – Nurse Prescribers*). Dvije su razine među medicinskim sestrama koje propisuju lijekove: medicinske sestre u zajednici koje propisuju određene lijekove i medicinska pomagala (engl. *Community Practitioner Nurse Prescribers – CPNPs*) te medicinske sestre više razine koje su educirane za propisivanje lijekova nakon što je liječnik postavio dijagnozu (engl. *Nurse Independent/Supplementary Prescribers – NIPs*). Medicinske sestre koje rade na ovoj razini imaju minimalno akademsku izobrazbu uz dodatnu edukaciju.

Rasprava

Medicinske sestre imaju jedinstvena znanja o unapređenju zdravlja, zdravstvenoj njezi bolesnih osoba i palijativnoj skrbi, a napredak tehnologije i znanosti iziskuju visoku razinu njihova obrazovanja. Poštujući Direktive Europskog parlamenta i Vijeća kojima su točno definirani procesi i norme obrazovanja medicinskih sestara, zemlje članice izjednačile su njihove kompetencije i razine obrazovanja.¹⁷ Hrvatska je jedina zemlja koja školuje medicinske sestre opće njege upisane u Registar medicinskih sestara na razini petogodišnjega srednjoškolskog strukovnog obrazovanja. Ujedno je to i jedino srednjoškolsko obrazovanje u Hrvatskoj koje traje pet godina uz program od 4600 sati u tri godine srednje strukovne škole za medicinske sestre i prethodne dvije godine općeg obrazovanja. Valja napomenuti da Hrvatska ima najmanji broj godina obvezatnog općeg obrazovanja na nivou osnovne škole koje iznosi 8, a ne 10 godina. U RH 10-godišnje temeljno

obrazovanje imaju jedino srednje škole za medicinske sestre: 2 godine općeg obrazovanja + 3 godine strukovnog obrazovanja.

U Zakonu o sestrinstvu u RH piše da je temeljno obrazovanje medicinskih sestara srednjoškolsko strukovno obrazovanje. Analizirajući izobrazbu medicinskih sestara zemalja članica, možemo reći da Hrvatska ima strukovni kurikulum za obrazovanje medicinskih sestara, kao i relevantne dokumente izdane od HKMS-a (Kompetencije medicinskih sestara opće zdravstvene njege) te Sektorskog vijeća (Standard kvalifikacije medicinska sestra opće njege/medicinski tehničar opće njege i Standard zanimanja medicinska sestra opće njege/medicinski tehničar opće njege), a na visokoškolskoj razini ima dobro razrađen program izobrazbe medicinskih sestara (sveučilišni i stručni preddiplomski i specijalistički studiji te diplomski sveučilišni studiji) koji je u skladu sa zahtjevima Direktiva.

Razina preddiplomskih i diplomskih studija u Hrvatskoj bolje je razrađena nego u Sloveniji te postoji mogućnost upisa na sveučilišnoj razini i na razini specijalističkih studija, ali te dvije razine obrazovanja u Hrvatskoj još nisu potpuno prepoznate u sistematizaciji radnih mjesta.^{14,15}

Ujedinjeno Kraljevstvo (UK) ima model sestrinstva kao većina razvijenih zemalja EU-a, ali i iznimno velik broj specijalizacija. Ujedno, vidljivo je da se u UK potiče i omogućuje cjeloživotno obrazovanje medicinskih sestara te stjecanje radnog iskustva, što zasigurno daje i poticaj njihovu daljnjem osobnom razvoju.^{14,16}

Zaključak

Europski savez udruga medicinskih sestara donio je zajednički konsenzus o potrebi jedinstvenog standarda programa i kompetencija medicinskih sestara koji je usklađen s Direktivama. Takav, jedinstveni način obrazovanja medicinskih sestara izuzetno je važan i za medicinske sestre i pacijente, ali i za zdravstveni sustav i društvo u cjelini. Sve zemlje članice EU-a prihvatile su i izjednačile stupnjeve obrazovanja medicinskih sestara koje je podijeljeno na tri razine: medicinska sestra opće njege, medicinska sestra specijalist te visokoobrazovana medicinska sestra. Iskustva obrazovanja medicinskih sestara u UK kao kolijevci sestrinstva te u Sloveniji kao tranzicijskoj zemlji mogu pomoći u procesu unapređenja obrazovanja medicinskih sestara u Republici Hrvatskoj.

NAPOMENA

Tema je obrađena u sklopu autoričina diplomskog rada, koji je dostupan na mrežnim stranicama Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu¹⁸.

LITERATURA

1. *World Health Organization*. Nursing. Dostupno na: <http://www.who.int/topics/nursing/en/>. Pristupljeno: 17. 5. 2016.
2. *International Council of Nurses*. Definition of Nursing (short version); 2002. Dostupno na: <http://www.icn.ch/who-we-are/icn-definition-of-nursing/>. Pristupljeno: 17. 5. 2016.
3. *Zakon o sestrinstvu*. II. Djelatnost medicinskih sestara – članak 3.; 2003. Narodne novine 121/2003. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2003_07_121_1710.html. Pristupljeno: 17. 5. 2016.
4. *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sestrinstvu* – članak 3.; 2011. Narodne novine 57/2011. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_05_57_1010.html.

- novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_05_57_1255.html. Pristupljeno: 17. 5. 2016.
5. *Zakon o sestrinstvu*. V. Dužnosti medicinskih sestara – članak 16.; 2003. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2003_07_121_1710.html. Pristupljeno: 17. 5. 2016.
  6. *Tuning Educational Structures in Europe*. Uvod u projekt Usklađivanje obrazovnih struktura u Europi – hrvatska verzija. Tuning General Brochure. Croatian version; 2006. Dostupno na: http://www.unideusto.org/tuningeu/images/stories/documents/General_brochure_Croatian_version_FINAL.pdf. Pristupljeno: 17. 5. 2016.
  7. *Zakon o Hrvatskom kvalifikacijskom okviru*. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. Agencija za znanost i visoko obrazovanje. Zagreb; 2013. Dostupno na: https://www.azvo.hr/images/stories/novosti/Zakon_o_HKO-u.pdf. Pristupljeno: 18. 5. 2016.
  8. *Beljo Lučić R, Buntić Rogić A, Dubravac Šigir M i sur.* Hrvatski kvalifikacijski okvir: Uvod u kvalifikacije. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta; 2009. Dostupno na: <https://www.azvo.hr/images/stories/HKO.Prirucnik.pdf>. Pristupljeno: 18. 5. 2016.
  9. *Pravilnik o pripravničkom stažu zdravstvenih radnika*. Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi. Zagreb. Pravilnik o pripravničkom stažu; 2010. Narodne novine 2/2011. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_01_2_33.html. Pristupljeno: 15. 6. 2016.
  10. *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sestrinstvu – članak 13.*; 2011. Narodne novine 57/2011. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_05_57_1255.html. Pristupljeno: 17. 5. 2016.
  11. Direktiva 2005/36/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 7. rujna 2005. o priznavanju stručnih kvalifikacija. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32005L0036&from=HR>. Pristupljeno: 16. 5. 2016.
  12. Direktiva 2013/55/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 20. studenoga 2013. o izmjeni Direktive 2005/36/EZ o priznavanju stručnih kvalifikacija i Uredbe (EU) br. 1024/2012 o administrativnoj suradnji putem Informacijskog sustava unutarnjeg tržišta („Uredba IMI“). Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0055&from=HR>. Pristupljeno: 17. 5. 2016.
  13. *European Federation of Nurses Associations*. EFN Guideline for the implementation of Article 31 of the Mutual Recognition of Professional Qualifications Directive 2005/36/EC, amended by Directive 2013/55/EU. Bruxelles: EFN Competency Framework; 2015. Dostupno na: <http://www.efnweb.be/wp-content/uploads/EFN-Competency-Framework-19-05-2015.pdf>. Pristupljeno: 15. 5. 2016.
  14. *Šepec S.* Kompetencije medicinskih sestara opće zdravstvene njege. Zagreb: Hrvatska komora medicinskih sestara; 2011. Dostupno na: http://www.hkms.hr/data/1316431477_292_mala_kompetencije_18062011_kompletno.pdf. Pristupljeno: 16. 5. 2016.
  15. *Železnik D, Brložnik M, Buček Hajdarević I i sur.* Poklicne aktivnosti in kompetence v zdravstveni in babiški negi. Ljubljana: Zbornica zdravstvene in babiške nege Slovenije – Zveza strokovnih društev medicinskih sester, babic in zdravstvenih tehnikov Slovenije; 2008. Dostupno na: https://www.zbornica-zveza.si/sites/default/files/doc_attachments/poklicne_aktivnosti_in_kompetence08_0.pdf. Pristupljeno: 26. 5. 2016.
  16. *Nursing & Midwifery Council*. Standards for education. Dostupno na: <https://www.nmc.org.uk/education/standards-for-education2/>. Pristupljeno: 26. 5. 2016.
  17. *European Federation of Nurses Associations*. EFN Workforce Matrix on the Three Categories of Nursing Care and key principles for the development of HCAs EFN Country Report. Bruxelles; 2016. [dokument dobiven elektroničkom poštom].
  18. *Domitrović DL.* Obrazovanje medicinskih sestara u Republici Hrvatskoj u usporedbi sa standardima Europske unije. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Medicinski fakultet, Sveučilišni diplomski studij sestrinstva; 2016. Dostupno na: <https://zir.nsk.hr/islandora/object/meF%3A1053/datastream/PDF/view>.

